„ÎNSEMNELE CĂRȚII", SEMNE ALE TIMPULUI ȘI SPAȚIULUI CULTURAL

Maria Basarab

Imaginea cărții este definită de informațiile tipografice cuprinse pe pagina de titlu dar, uneori este personalizată prin însemnele bibliofile ale ex-librisului. Pe lângă forma sa grafică clasică, „ex-librisul" își poate extinde înțelesul și la simplele ștampile sau peceți de proprietate sau, cu îngăduință, și la simplele semnături personale, expresii dedicatorii.

În oricare din aceste forme marcante cartea se încadrează în categoria tipăriturilor bibliofile și ne dezvăluie un timp, un spațiu și o lume trecută și redescoperită.

O grupare arbitrar constituită, în cadrul bibliotecii Muzeului nostru, ar putea-o reprezenta cărțile care păstrează ștampila „Casinei", facilitând posibilitatea reconstituirii bibliotecii Casinei Naționale din Deva și în plus, unele relevând și nume de posesori ai unor biblioteci personale și, deci, aflăm despre trecerea cărții de la un deținător la altul.

În spațiul cultural devean, încă din secolul al XIX-lea, s-a înscris așezământul de cultură al Casinei Naționale Române, înființată cu destinație (completări la spațiul inițial s-au făcut în anii 1847 și 1894), s-au afectat spații pentru loc de cultură și petreceri, o mică bibliotecă și o cafenea[1].

O motivație întemeiată a funcționării Casinei era organizarea bibliotecii, dată în grija bibliotecarului care „trebuia să poarte un jurnal punctuos .... răspundea de inventarul bibliotecii ....., grijește sigiliul .... , controla sosirea regulată a gazetelor și a revistelor, face raport comitetului asupra cărților care merită să fie cumpărate"[2].

„Casina" din Deva a găzduit și activități ale altor „asociații" neculturale, așa de pildă, „Corporațiunea meseriașilor", constituită în anul 1884, și-a ținut, la început ședințele (până în anul 1891) într-o sală a Casinei Române.

Criteriul de recunoaștere a cărților înregistrate acum în biblioteca Muzeului, dar care au fost într-un timp ale bibliotecii Casinei, este existența ștampilei, „ex libris" forțând puțin sensul, a Casinei. Exemplificăm în acest sens, nume de autori și titluri de cărți aparținătoare, temporar, bibliotecii Casinei și ajunse acum la muzeu: Rousset, *L'Armisitice de 1871*, tipărită la Paris, în anul 1927; E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, vol. I, București, 1924; Ion Simionescu, *România de ieri*, ed. III, București, 1925; Tudor Șoimaru, *Constanța*, București, 1936; *Dicționarul Limbii Române*, București, 1914; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, ed. III, București, 1928; N. Iorga, *Essai de synthese de l'histoire de l'humanité*, vol. II, Paris, 1928; R. P. Huc, *Descoperirea Tibetului*, București, 1934; N. Iorga, *Ultimele scrisori din țară către N. Bălcescu*, colligat, București, 1927; N. Iorga, *Știri nouă despre Biblioteca Mavrocordaților și despre viața muntenească din timpul lui Constantin Vodă Mavrocordat*; Leon Cerchez, *Retragerea celor zece mii*, București, 1928.

Toate aceste cărți poartă ștampila: „Biblioteca Casinei Naționale Române Deva, 1842".

---

[1]Statutele Casinei Naționale din Deva, Deva, 1923.
[2] Idem.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

În clădirea Casinei au poposit şi cărți (pe lângă alte bunuri) ale „Societății Române de Lectură" înființată în anul 1868, care mai apoi au ajuns în posesia bibliotecii muzeului. De asemenea, se află la Muzeu 8 cărți care au ştampila de proprietate a Casinei Maghiare, în a cărei bibliotecă erau înregistrate în anul 1913, aproximativ 3000 de volume[3].

Ştampila de proprietate, cu îngăduință catalogată ex-libris, constituie una din încercările de identificare a drumului cărții. Cartea se individualizează în acest chip, şi permite refacerea unor biblioteci instituționalizate care, la rândul lor, trebuie puse în legătură cu bibliotecă particulare din care uneori au dobândit exemplarele tipărite sau rămase scrise de mână. Prin urmare, „confidențele" cărții prin însemne bibliofile, ne sunt de ajutor pentru reconstituirea şi completarea uneori a istoriei culturii.

Revenim la cărți care au fost donate Casinei Române şi şi-au continuat drumul mai apoi, ajungând la Muzeul din Deva. De pe o astfel de carte cu un plus de valoare culturală, citim şi numele unuia din proprietarii anteriori ai cărții, nume care acoperă semnificația noțiunii de personalitate locală. Aşadar, cartea *Etimologicum Magnum Romaniae. Dicționarul Limbii istorice şi poporane a Românilor*, a autorului Bogdan Petriceicu Haşdeu, (tom IV), tipărită la Bucureşti în anul 1898, cu sigiliul Casinei Naționale Române Deva, pe prima pagină conține însemnarea „Donată de Lucreția Nicoară Costa Olariu". Ne oprim la această reprezentantă de frunte a lumii culturale devene, şi pentru a da relevanță fondului de carte bibliofilă muzeală.

Lucreția Costa s-a născut în Pecica Română (lângă Arad), în anul 1859 şi s-a stabilit la Deva, prin căsătorie[4]. Provenea dintr-o familie de cărturari, tatăl său Nicolae Costa a fost învățător şi apoi preot în Arad, care i-a oferit ocazia deschiderii spre o lume a intelectualității.

Lucreția Costa, căsătorită Olariu şi apoi Nicoară, a fost în fapt o autodidactă cu pasiune pentru lectură, pentru călătorii şi cu înclinații spre învățarea uşor a limbilor străine (cunoştea franceza, engleza, italiana, germana, maghiara, latina, elina şi ebraica) şi cu veleități artistice. Avea cultură muzicală, darul cântatului, astfel că a concertat solo voce, a pictat, şi a expus în 1882 la Sibiu, autoportretul, iar Bisericii Sf. Nicolae din Deva i-a dăruit 2 icoane pictate de ea. A călătorit la Paris (1883), în Italia, Germania şi Austria. Era beneficiara unei mari biblioteci personale.

Lucreția Costa s-a căsătorit la Deva cu avocatul Alexiu Olariu[5], acesta fiind a cincea generație de intelectuali (în general preoți, avocați) familia sa. Cu preocupări culturale, avocatul Alexiu Olariu, soțul Lucreției, a participat ca membru activ în anul 1886, la Deva, la Conferința de constituire a Reuniunii femeilor române din Comitatul Hunedoara[6], a colaborat cu articole la reviste transilvănene.

Pe fondul plin de calități ale Lucreției, femeia reprezentativă din punct de vedere cultural, a epocii post-paşoptiste, a „renaşterii naționale", s-au pliat favorurile financiare şi culturale ale vestitei familii Olariu din Deva.

Posibilitatea de culturalizare, prin lectură, i-a fost oferită de familia soțului său, deținătoare a unei mari şi valoroase biblioteci din care o bună parte a cărților au ajuns la Muzeul din Deva. Cele mai multe cărți păstrează „ex-librisul" Ioanichie Olariu, fratele lui Alexiu, deci cumnatul Lucreției şi însemnărilor de proprietate a lui Virgil Olariu, nepot de frate a lui Alexiu Olariu. În familia Olariu, după Lucreția imediat, s-a mai

[3] Idem.
[4] V. Şuiaga, Femei hunedorene, mss., Deva, 1983.
[5] V. Şuiaga, O mare familie de preoți în protopopiatul Devei, sec. XVIII-XIX, mss., Deva, 1972.
[6] Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoara, 1886-1911, Deva, 1912, p.4.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

remarcat o figură feminină cu preocupări pentru cultură, Aurora Popovici Olariu (soția avocatului Virgil Olariu).

Dar emulația intelectuală familială a fost ajutată și de prefacerile economice, sociale și culturale ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și începutul secolului următor. A fost epoca în care s-a luat în considerare sloganul că „un popor valorează atât câte forțe și aptitudini spre adevărata civilizație produce".

În perioada constituirii și funcționării ASTREI, în care oamenii cu școală se îndreptau spre cultura mântuitoare, îndrăzneala femeii de a ieși în lumea culturii era bine văzută.

Lucreția Costa a purtat numele Olariu până în anul 1894 când a rămas văduvă. S-a recăsătorit tot cu un avocat, Augustin Nicoară[7], și el prețuitor a ceea ce însemna cartea și cultura. Fără urmași, Lucreția Costa Olariu-Nicoară, persoană sensibilă și de un mare rafinament, o persoană feminină „cu clasă" a colaborat la reviste și ziare românești și străine. A corespondat cu alte femei publiciste, Constanța Dunca Șchiau sau Lucreția Suciu (poeta din Bihor).

Este autoare a mai multor piese de teatru: *Un crâmpei din revoluția lui Iancu*, piesă scrisă înainte de 1918, înainte de Unire, dar interpretată de elevii de școală după 1918. Apoi, a scris piesa dansantă *Romana*, în care a prevăzut un potpuriu de dansuri populare transilvănene. A mai scris *Tabouri vivante*, piesă interpretată cu scopuri de binefacere. Drept urmare a activității sale scriitoricești a fost aleasă membră a Societății Scriitoarelor Române și președintă de onoare a Ligii Tinerimii – secția Cluj – pentru meritele obținute la susținerea ideii culturale a tuturor românilor[8].

Printr-o contribuție aleasă s-a remarcat în cadrul înființării și activării „Reuniunii femeilor române din Comitatul Hunedoara". În acest sens, Lucreția Costa Olariu a făcut parte din „comisia" alcătuită pentru convocarea tuturor femeilor române din comitat, la o conferință în care să se alcătuiască Proiectul Statutului Reuniunii[9]. Adunarea „comisiei" a fost deschisă de Lucreția Costa Olariu, numită vicepreședintă în Comitetul provizoriu. A fost în atenția concitadinilor săi și în anul 1887 când l-a găzduit pe Arhiducele Franz Ferdinand, cunoscătoare fiind a limbii germane a putut întreține conversația protocolară. Urmarea acestei vizite princiare a fost expedierea a 6 perdele pentru castelul imperial de la Viena, lucrate în atelierele de industrie țărănească, cu motive românești, pretext pentru care a urmat și o scurtă corespondență cu Casa imperială cu referire la susținerea și promovarea industriei casnice țărănești, în cadrul activității Reuniunii Femeilor. Arhiducele Austriei, după vizita la Deva îi scria d-nei Lucreția Costa-Olariu-Nicoară: „mă bucură că Dvs, ca vicepreședintă promovați și sprijiniți o acțiune atât de patriotică prin care industria locală, din păcate puțin cunoscută, a frumoasei Transilvanii ... devine cunoscută și prețuită în cercuri largi. Mă gândesc mereu cu plăcere la zilele din Deva unde eu, prin bunăvoința Dumneavoastră am găsit o găzduire atât de plăcută"[10].

Această personalitate feminină care și-a petrecut anii până la adolescență în locuri arădene, apoi fiind o adopție, prin căsătorie, a lumii devene, nu s-a oprit din activitatea sa complexă, culturală și obștească. În anul 1902, tot ea a găzduit grupul arheologilor bucureșteni condus de istoricul Gr. Tocilescu, care a făcut o vizită documentară în ținuturile Hunedoarei.

---

[7] V. Șuiaga, Participanți hunedoreni la Marea Unire, Deva, 1993, p.32.
[8] V. Șuiaga, Femei hunedorene, mss., Deva, 1983, passim.
[9] Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoara, 1886-1911, Deva, 1912, p.9
[10] V. Șuiaga, Femei hunedoarene, mss.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

A fost aproape şi de activitatea politică, aşa încât, împreună cu soțul său, Augustin Nicoară, ales delegat oficial al cercului electoral din Deva, a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918[11]. Din nefericire pentru biografii ei, nu au rămas mărturii detaliate despre pregătirile ei pentru plecarea la Alba Iulia şi participarea efectivă la marele eveniment istoric de la 1 Decembrie 1918. Presupunem că în afara faptului că şi-a însoțit soțul, ea a făcut parte dintr-un grup al intelectualilor deveni care, animați de sentimente de prețuire a istoriei poporului nostru şi încunoştințată, grație orizontului său cultural şi politic, de însemnătatea semnării actului de Unire politică a întregului teritoriu românesc, a realizat responsabilitatea asumată pentru evenimentele politice, sociale şi culturale, care s-au succedat. Totuşi, Lucreția Costa-Olariu-Nicoară, înconjurată de o familie care impunea respectul față de cultură, care a urmat ea însăşi reperele culturale trasate de „asociații culturale" cu preponderență (exemplul ASTREI) n-a lăsat mărturii multe şi de faimă națională în domeniul culturii sau politicii. Ea rămâne totuşi printre reprezentantele feminine ale celor două secole (sfârşitul celui de-al XIX-lea şi începutul secolului XX) drept un reper în istoria culturală hunedoreană.

În biblioteca muzeului din Deva cărțile ne amintesc de această personalitate a Devei culturale, Lucreția Costa-Olariu-Nicoară, dar şi de cei din familia sa.

În afară de multele tipărituri ce ex-librisul membrilor familiei Olariu, se păstrează cartea lui Ioan Turcu *Excursiuni pe munții Țara Bârsei şi a Făgăraşului*, tipărită la Braşov în anul 1896, de pe care citim autograful „Amicului Augustin Nicoară spre suvenire de la autorul Dr. Ioan Turcu". Autorul acestei cărți, Ioan Turcu, a fost protonotar (director de prefectură) al Comitatului Făgăraş, iar această operă a sa, menționează autorul într-o însemnare, a fost premiată de Academia Română.

Iată, deci, că Augustin Nicoară, soțul Lucreției, secretarul „Reuniunii Femeilor", în anul 1912 când s-a tipărit la Orăştie cartea despre „Reuniunea Femeilor", sprijinitor financiar al bisericii, primea prețuirea oamenilor de carte şi dovadă este dedicația autorului acestei cărți, făcută avocatului Augustin Nicoară. În comunitatea credincioşilor din Deva, Augustin Nicoară, cu ascendență în rândul teologilor prețuiți, şi-a stabilit locul de frunte prin merite intelectuale personale: „Comitetul parohial al Devei s-a ales şi constituit de curând sub preşedinția M.S. Domnului jude la Tabla Regească Ioan Moțiu. Prezidentul substitut părintele George Nicoară, secretar prim. A.Augustin Nicoară ..."[12]

O carte de mare valoare istorico-culturală din biblioteca Muzeului din Deva, *Etimoligicum Magnum Romaniae. Dicționarul Limbii istorice şi poporane a Românilor*, scris de Bogdan Petriceicu Haşdeu şi tipărit la Bucureşti (tomul IV), în anul 1898, păstrează ştampila „Bibliotecii Casinei Naționale din Deva" şi însemnarea „Donația Doamnei Costa Nicoară Lucreția, Casinei Naționale Deva". O altă carte din Biblioteca Muzeului Deva, intitulată *Temişiana sau Scurtă istorie a Banatului Temişan*, tipărită la Bucureşti în anul 1848, poartă însemnările de proprietate „Lucreția Costa şi Dr.Victor Şuiaga advocat Deva 1930".

Iată, în ce chip şi-a căutat şi şi-a găsit locul în societatea de sus a acestui spațiu cultural, nelăsându-se atrasă doar de tentațiile facile ale lumii mondene. Dotată cu sensibilitate creatoare, cu talentul condeiului, Lucreția Costa (Olariu Nicoară) a publicat în exigenta revistă *Familia* (în patru numere consecutive) nuvela *Vis şi realitate*[13] . A

[11] V. Şuiaga, Participanți hunedorenei la Marea Unire, Deva, 1993, p.32.
[12] Revista Orăştiei, 26 aprilie 1897, nr.18, p.77.
[13] L. Costa, Vis şi realitate, nuvelă în Familia, nr.22, an,VII, 1871, Oradea, 1925.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

abordat un subiect romantic, subiectul iubirii dintre doi tineri a căror dragoste a fost mereu pusă la încercare prin diferite intrigi şi al cărui final a fost tragic. Ni s-a părut a fi de reţinut calitatea de portretistă a autoarei. Cele două tinere personaje, Cecilia şi Adonis sunt bine portretizate încât cititorul este foarte aproape de a le vedea ca într-un tablou pictat. Cecilia avea „o talie înaltă, subtilă şi sveltă, era de o frumuseţe remarcabilă. O apariţiune la care numai poetul poate visa şi pictorul a reproduce. Fruntea ei senină, încoronată de un păr negru şi stufos. Pe faţa ei pură de zăpadă, surâdeau două raze uşoare, ochi mari şi vineţi străluceau atât de melancolic sprâncenele-i negre şi fine exprimau o bunătate virginală. Gura-i mică şi purpurie ascundea dinţii cei albi de mărgăritar"[14]. Personajul masculin, Adonis – nume semnificant, „avea un spirit poetic, o inimă simţitoare. El era de o statură înaltă, avea ochi bruneţi şi ageri, părul blondiu îl purta lung şi buclat care-i dete o expresiune şi mai practică, buzele înconjurau nişte mustăţi blondine tinere şi o bărbăţie spaniolică"[15].

Lucreţia Costa, care semnează această nuvelă, era dotată cu simţire pentru literatură, dar ea a trecut hotarul literelor şi şi-a pus darurile cu care a înzestrat-o destinul şi în slujba idealurilor sociale ale vremii. A cochetat cu ideile feminismului şi a publicat în aceeaşi revistă *Familia* în cadrul rubricii „Salonul" („Conversare cu cititoarele"). Articolul aduce a reportaj, dialogul utilizat facilitează înţelegerea subiectului şi atrage cititorul, mai precis, este scris cu adresă înspre cititoare. Stilul liber spre o înţelegere modernă, ascunde seriozitatea subiectului abordat „noi femeile putem constribui la înflorirea naţiunii noastre" .. suntem fiicele unei ginte care a fost falnică şi mare"[16].

Îndeamnă spre cunoaşterea binefacerilor acţiunilor „Societăţii de creare a unui fond de teatru românesc". Scria la sfârşit de secol XIX autoarea, Lucreţia Costa, că „Naţiunea care n-are teatru, această şcoală a civilizaţiunii sau cum zice Shakespeare : cronica şi oglinda timpului, aceea este mai de compătimit între popoare". Strecoară ideea necesităţii emancipării femeii (care trebuie să se dedice pe lângă treburile gospodăreşti şi cititului şi vizionării teatrului. Citează din Schiller referitor la învăţăturile teatrului. Articolul ei este un îndemn la iubirea de neam, în fond, scriind şi vorbind româneşte „căci numai astfel putem fi demne de numele mândru de Română".

Cu certitudine Lucreţia Costa-Olariu-Nicoară a meritat să iasă din anonimat, considerând-o acum o femeie împlinită, definită prin ceea ce a scris, prin participarea, practic, la ridicarea culturii române într-o lume şi într-o vreme când ea s-a aşezat alături de fruntaşi ai intelectualităţii şi îndeosebi ai politicii, precizându-şi astfel locul său de vârf în rândul personalităţilor transilvănene. Lucreţia Costa s-a legat în toată viaţa ei de scriitoare şi femeie, de activitatea socială şi culturală, de ceea ce era tradiţie în viaţa conaţionalilor, dar a ştiut că era timpul să treacă pragul spre epoca progresului, aşa încât, prin mentalitatea cultivată a izbutit să treacă mult peste gândirea şi faptele unei provinciale, definindu-şi statutul în rândul elitei intelectuale.

Revenind la rostul „însemnelor" lăsate pe cărţi de proprietari rânduiţi de vreme aflăm informaţii de preţ despre oameni şi cărţile lor.

[14] Lucreţia Costa, Vis şi realitate în revista "Familia", Oradea, 1971.
[15] Ibidem.
[16] L. Costa, Conversare cu cititoarele, în Familia, Oradea, nr.36, an VII, 1871, p.428.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

LES SIGNES DU LIVRES – LES SIGNES DU TEMP ET DE L'ESPACE CULTUREL

Résumé

Parmi les livres identifiés pour leur signes bibliophils, gardés dans la bibliothèque du Musée de Deva ont met en evidence les livres qui possedent sur leurs pages l'estampille de "Casina", une institution de culture fondée dans le XIX-ème siècle, dans laquelle, l'organisation d'une bibliothèque etait une préoccupation des fondateurs.

Après une succinte histoire de "Casina" de Deva, dans cet article sont exemplifiés les auteurs et les titres des livres qui portent l'estampille "Casina" et sont devenus "la proprieté" de notre musée.

Les uns de ces livres qui proviennent de la bibliothèque de "Casina" gardent des notes encore d'une autre proprietaire, Lucreția Nicoară Costa Olariu.

L'article met en evidence des dates biographiques de cette damme qui a vecu à Deva à la fin du XIX-ème siècle et la première moitié du XX-ème siècle et qui parlait les langues française, l'englaise, l'allemande, l'italienne, l'hongoise, le latin et qui avait une grande valeure culturelle.

Elle a été très active sur le plan social et culturel. A écrit des pièces de theâtre et a publié des articles sociaux et culturels dans les divers rêvues du temp (ex."Familia"). Elle a connu des personalités du temp, par exemple: Grigore Tocilescu (le grans historien) et même l'archiduc de l'Autriche, Franz Ferdinand.

Les livres qui ont parcouru "la route" d'une bibliothèque privée (la proprietaire Lucreția Nicoară Costa Olariu) á une bibliothèque d'une institution, "Casina" de Deva, et arrivés puis dans notre bibliothèque, soulignent l'idée de l'existence à Deva d'une bibliothèque organisée dans le cadre de "Casina", devoilent aussi un nom, une damme dediée aux faits de culture et complétent, maintenant, le fond de livres bibliophiles du musées de Deva.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro